

VOLTAIRE

Istoria Imperiului Rus sub Petru cel Mare

Traducere: CARMEN IRINA FLOARE

EDITURA ORIZONTURI

CUPRINS

CAPITOLE ȘI TEXTE ORIGINALE

Prefață	5
1. Descrierea Rusiei. Livonia. Guberniile Revel, Petersburg și Viborg. Arhanghelsk. Laponia rusească. Gubernia Arhanghelsk. Moscova. Smolensk. Guberniile Novgorod și Kiev sau Ucraina. Guberniile Belgorod, Voronej și Nijegorod. Astrahan. Orenburg. Gubernia Kazan și Marea Permia. Gubernia Siberiei, samoiezii, ostiacii. Kamceatka	7
2. Descrierea Rusiei (continuare). Populație, finanțe, armată, obiceiuri, religie. Starea în care se afla Rusia înainte de Petru cel Mare. Titlul de țar. Religia. Starea în care se afla Rusia înainte de Petru cel Mare (continuare)	29
3. Strămoșii lui Petru cel Mare. Alexei Mihailovici, fiul lui Mihail. Feodor Alexeevici	40
4. Ivan și Petru. Groaznica revoltă a miliei strelțiilor	47
5. Guvernarea prințesei Sofia. Cearta religioasă. Conspirația	50
6. Domnia lui Petru I. Începutul Marii Reforme	55
7. Congresul și tratatul cu China	61
8. Expediția spre Palus-Meotides. Cucerirea Azovului. Țarul trimite tineri să se instruiască în străinătate	63
9. Călătoriile lui Petru cel Mare	68
10. Conjurăția pedepsită. Milicia strelțiilor desființată. Schimbări în obiceiuri, în moravuri, în stat și în biserică	76
11. Războiul împotriva Suediei. Bătălia de la Narva	84
12. Remedii după bătălia de la Narva; acest dezastru este depășit în întregime. Cucerirea Narvei de către Petru. Implicarea țarului în problemele imperiului. Viitoarea împărăteasă capturată în ruinele unui oraș. Succesul lui Petru. Triumful de la Moscova	88

13. Reforma la Moscova. Noi succese. Întemeierea Petersburgului. Petru ocupă Narva	94
14. Întreaga Ingră ramâne sub stăpânirea lui Petru cel Mare, în timp ce Carol al XII-lea are succes în alte locuri. Înălțarea lui Menzikov. Petersburg în siguranță. Obiective atinse în ciuda victoriilor lui Carol	99
15. În timp ce Petru își întărește cuceririle și-și civilizează statul, dușmanul său, Carol al XII-lea, câștigă bătălia, domină în Polonia și în Saxonia. Augustus, în ciuda unei victorii a rușilor, primește legea lui Carol al XII-lea. Renunță la coroană; îl predă pe Patkul, ambasadorul țarului; Patkul moare tras pe roată.	102
16. Se dorește înscăunarea unui al treilea rege în Polonia. Carol al XII-lea pleacă din Saxonia cu o armată înfloritoare, traversează Polonia ca învingător. Cruzimi. Comportamentul țarului. Succesul lui Carol care se îndreaptă în sfârșit spre Rusia	106
17. Carol al XII-lea trece de Borysthenes, ajunge în Ucraina, ia măsuri nepotrivite. Una dintre armatele sale e învinsă de Petru cel Mare; își pierde munițiile; înaintează prin pustietăți; aventuri în Ucraina	110
18. Bătălia de la Poltava	117
19. Urmarea victoriei de la Poltava. Carol al XII-lea refugiat la turci. Augustus, detronat de Carol, se întoarce în statul său. Cuceririle lui Petru cel Mare	121
20. Campania de pe Prut	128
21. Continuarea campaniei de pe Prut	144
22. Căsătoria țareviciului și proclamarea solemnă a căsătoriei lui Petru cu Ecaterina, care-și recunoaște fratele	147
23. Cucerirea Stetinului. Descinderea în Finlanda. Evenimentele din 1712	153
24. Succesul lui Petru cel Mare. Întoarcerea lui Carol al XII-lea în statul său	163
25. Situația Europei la întoarcerea lui Carol al XII-lea. Asediul orașului Stralsund	167
26. Ocuparea Vismarului. Noile călătorii ale țarului.	171

27. Continuarea călătoriilor lui Petru cel Mare. Conspirația lui Gortz. Primirea lui Petru în Franța	174
28. Întoarcerea țarului în țară. Politica și preocupările sale.	181
29. Condamnarea prințului Alexei Petrovici	184
30. Lucrări și construcții în anul 1718 și în anii următori	207
31. Comerțul	210
32. Legile	214
33. Religia	216
34. Negocierile din Aland. Moartea lui Carol al XII-lea. Pacea de la Neustadt	221
35. Cuceririle din Persia	227
36. Încoronarea și consfințirea împăratesei Ecaterina I. Moartea lui Petru cel Mare	235
 TEXTE ORIGINALE.....	242
Condamnarea lui Alexei	242
Ordonanța Împăratului Petru I pentru încoronarea împăratesei Ecaterina	246
Povestiri despre Țarul Petru cel Mare	247

DESCRIEREA RUSIEI

Imperiul Rusiei este cel mai vast din emisfera noastră. Se întinde de la răsărit la apus pe un spațiu de mai mult de 2 000 de leghe și are peste 800 de leghe de la sud la nord în partea cea mai întinsă. Se învecinează cu Polonia și cu Oceanul Înghețat, cu Suedia și cu China. Lungimea sa de la Insula Dago, la vest de Livonia¹, până la marginile sale cele mai estice, cuprinde aproape 170 de grade, astfel încât atunci când este miezul zilei în vest, la est este aproape miezul nopții. Lățimea sa este de 3 600 de verste² de la sud la nord, ceea ce înseamnă 850 de leghe³.

Ştiam atât de puțin despre marginile acestei țări în secolul al XVII-lea, încât am luat drept fabulație ceea ce aflasem în 1689, când rușii și chinezii erau în război – că împăratul Cam-hi pe de o parte și țarii Ivan și Petru pe de alta trimiteau, pentru a termina disputele, ambasadori la 300 de leghe de Pekin, la granița celor două imperii.

Ceea ce reprezintă azi Rusia sau Rusiile este mai vast decât tot restul Europei și decât Imperiul Roman sau cel al lui Darius cucerit de Alexandru cel Mare; fiindcă se întinde pe mai mult de 11 000 000 de leghe pătrate. Imperiul Roman și cel al lui Alexandru nu aveau decât în jur de 550 000 leghe pătrate fiecare și nu este un regat în Europa care să fie a douăsprezecea parte din Imperiul Roman. Pentru a face Rusia atât de mare, atât de bogată, atât de plină de orașe ca țările noastre meridionale, va fi nevoie de câteva secole și de conducători ca Petru cel Mare.

1. Livonia este un jinut istoric din regiunea baltică, care se întinde în parte pe teritoriile de azi al Estoniei și al Letoniei.
 2. Versta este o veche unitate de măsură rusă echivalentă cu 1,0668 km.
 3. O leghe este o unitate de măsură a lungimii sau a suprafeței, folosită în trecut, reprezentând de obicei distanța pe care o persoană o poate parcurge mergând, într-o oră. Ea are diferite valori în funcție de țară, variind între 3 și 6 km.

Un ambasador englez, care locuia în 1733 la Petersburg și care fusese și la Madrid, spune în povestirile sale de călătorie că în Spania, care este regatul Europei cel mai puțin populat, se pot număra 40 de persoane pe fiecare milă pătrată și că în Rusia nu sunt decât cinci; vom vedea în capitolul următor dacă nu cumva acest ministru a exagerat. Se spune în *Dijmă*, fals atribuită mareșalului Vauban¹, că în Franța fiecare milă pătrată are aproape 200 de locuitori. Aceste aproximări nu sunt niciodată exacte, dar servesc la o arăta enormă diferență de populație de la o țară la alta.

Voi sublinia aici că, de la Petersburg la Pekin, cu greu găsești un munte înalt; că le este cu puțină caravanelor să meargă prin Tătăria independentă, trecând prin câmpurile calmucilor și prin marele desert Gobi; trebuie remarcat că de la Arhanghelsk la Petersburg și de la Petersburg la marginile Franței septentrionale, trecând prin Danzig², Hamburg, Amsterdam, nu vezi măcar un deal înalt. Această observație te poate face să te îndoiescă de adevărul sistemului de găndire potrivit căruia munții nu s-au format decât prin retragerea apelor mărilor, presupunând că tot ce este pământ azi a fost mare cu mult timp în urmă. Dar cum aceste șuvoaie de apă, care, după acest raționament, au format Alpii, Pirineii, Taurus³, nu au format și un deal înalt din Normandia până în China într-un spațiu sinuos de 3000 de leghe? Geografia ar putea aduce puțină lumină în fizică sau cel puțin să ridice niște întrebări.

Înainte îi spuneam Rusiei Moscova, fiindcă orașul Moscova, capitala acestui imperiu, era sediul marilor duci ai Rusiei; astăzi a rămas numai vechiul nume al Rusiei.

Nu caut acum să aflu de ce ținuturile de la Smolensk până dincolo de Moscova s-au numit Rusia Albă și pentru

1. *La Dîme royale (Dijma regală)* este o lucrare scrisă într-adevăr (în ciuda celor afirmate de Voltaire) de către Sébastien Le Prestre, marchiz de Vauban, în 1695-1697, în colaborare cu secretarul său, abatele Vincent Ragot de Beaumont, publicată în 1707.

2. Oraș baltic, actualmente parte integrantă a Poloniei cu numele de Gdańsk.

3. Munții Taurus reprezintă un masiv în estul și sud-estul Turciei, vestul Armeniei și nordul Siriei.

ce Hubner a numit-o Neagră, nici din ce cauză Kievul trebuie să fie numit Rusia roșie.

Se poate și ca Madies scătuș, care a făcut o incursiune în Asia cu aproape șapte secole înainte de era noastră, să fi ajuns cu armatele în aceste regiuni, cum au făcut-o mai târziu și Gingis Han și Tamerlan și cum probabil o făcuseră și alții înaintea lui Madies. Dar nu merită să studiem acum Antichitatea; Antichitatea din China, India, Persia, Egipt a rămas prin monumente ilustre și demne de interes. Acestea presupun existența altora anterioare, fiindcă e nevoie de foarte multe secole spre a se ajunge la arta de a transmite gândirea prin semne care să reziste și de o altă multitudine de secole ca să ajungi la un limbaj inteligibil. Dar în Europa, cât este ea de civilizață, nu avem asemenea mărturii astăzi; știința scrierii a fost multă vreme necunoscută în partea de nord; patriarhul Constantin, care a scris în rusește istoria Kievului, mărturisește că în aceste țări obiceiul scrisului a apărut după secolul al V-lea.

Las în seama altora să examineze dacă hunii, slavii și tătarii au rătăcit cu neamurile lor înfometate spre izvorul râului Borysthenes¹. Scopul meu este să înțelegem cum a creat țarul Petru Rusia, mai degrabă decât să descâlcim inutil ceea ce era odinioară haos. Trebuie să ne amintim mereu că nicio familie de pe pământ nu-și cunoaște primul strămoș, deci niciun popor nu poate afla primul punct de plecare în istoria sa.

Le dau numele de *rusi* tuturor locuitorilor acestui mare imperiu. Numele de roxolani, care li se dădea altădată, ar fi mai sonor, dar trebuie să-i numim aşa cum se spune în limba în care scriu. Gazetele și alte memorii folosesc de ceva vreme denumirea de *rusnac*; dar cum acest cuvânt se apropie cam mult de cuvântul *prusac*², îl voi folosi pe cel de *rus*, aşa cum îl folosesc majoritatea autorilor. Și mi se pare că poporul cel mai extins de pe pământ trebuie să fie cunoscut printr-un cuvânt care să-l distingă de celealte națiuni.

1. Borysthenes este un nume geografic din antichitatea clasică, care se referă de obicei la râul Dniepr.

2. În original *Russiens – Prussiens*. Traducerea noastră a încercat să respecte eufonia originalului.

Mai întâi, cititorul trebuie să-și facă o idee clară, cu harta în fața ochilor, despre acest imperiu, împărțit azi în șaisprezece mari gubernii, care vor fi într-o zi împărțite din nou, când ținuturile din nord și din est vor avea mai mulți locuitori.

Iată care sunt aceste șaisprezece gubernii, dintre care mai multe cuprind provincii imense.

LIVONIA

Provincia cea mai apropiată este Livonia, una dintre cele mai fertile provincii din nord. A fost o țară păgână până în secolul al XII-lea. Aici au făcut negoț comercianți din Bremen și Lübeck, iar cruciații numiți *porte-glaives* (purtători de săbii), uniți apoi sub ordinul teutonilor, au cucerit-o în secolul al XIII-lea, în timpul în care furia cruciadelor îi înarma pe creștini împotriva tuturor celor care nu aparțineau religiei lor. Albert, margraf¹ de Brandenburg, comandant al acestor cuceritori religioși, devine stăpânul Livoniei și al Prusiei brandenburgice în jurul anului 1514. Rușii și polonezii încep de acum să-și dispute această provincie. Curând suedezi ajung aici. Provincia a fost multă vreme răvășită de aceste puteri. Regele Suediei Gustav-Adolf a cucerit-o. A fost cedată Suediei în 1660, prin celebra pace de la Oliva, și, în final, țarul Petru a recucerit-o de la suedezi, cum vom vedea în cursul acestei istorii.

Curlanda², care aparține de Livonia, este în continuare vasala Poloniei, dar depinde mult de Rusia. Iată limitele occidentale ale acestui imperiu în Europa creștină.

GUBERNIILE REVEL, PETERSBURG ȘI VIBORG

Mai la nord se găsesc gubernia Revel și Estonia. Revel a fost fondată de danezi în secolul al XIII-lea. Suedezi au ocupat Estonia după ce țara a intrat sub protecția Suediei în 1561; este una dintre cuceririle lui Petru de mai târziu.

1. Margraf a fost un titlu nobiliar german, care datează încă din perioada carolingiană, unde desemna un principe care conducea o marcă, adică o provincie de graniță.

2. Curlanda este una dintre regiunile culturale istorice ale Letoniei, cu ieșire la Marea Baltică.

Pe malul Estoniei se află Golful Finic. La est de această mare, la gura de vărsare a râului Neva în lacul Ladoga, se află orașul Petersburg, cel mai nou și mai frumos oraș al imperiului, construit de țarul Petru, în ciuda tuturor obstacolelor întâmpinate.

Petersburg se înalță în golful Kronstadt, în mijlocul a nouă brațe de râuri care împart orașul; un castel ocupă centrul orașului, pe o insulă formată pe cursul râului Neva: șapte canale scaldă zidurile unui palat, sediul amiralității, șantierul naval și mai multe fabrici. Treizeci și cinci de biserici mari sunt tot atâtea bijuterii ale orașului; cinci dintre acestea sunt pentru străini, fie catolici, reformați sau luterani – cinci temple ale toleranței și tot atâtea exemple date celorlalte națiuni. În Petersburg se află cinci palate. Cel vechi, numit Palatul de vară, situat pe malul râului Neva, este mărginit de o balustradă imensă de pietre foarte frumoase de-a lungul râului. Noul palat de vară, aproape de poarta triumfală, este una dintre cele mai frumoase opere de arhitectură din Europa. Clădirile ridicate pentru amiralitate, pentru corpul de cadeți, pentru colegele imperiale, pentru Academia de Științe, Bursa, diversele magazine sunt tot atâtea monumente magnifice. Sediul Poliției, cel al farmaciei publice, unde toate vasele sunt de porțelan, magazinul regal, topitoria, arsenalul, podurile, târgurile, piețele, barăcile în care stau gărzile, cele călare sau cele pedestre, contribuie la înfrumusețarea orașului, dar și la siguranța sa. Populația numără 400 000 de suflete. În împrejurimile orașului sunt case de vacanță a căror splendoare îi uimește pe cei care le vizitează; una dintre ele are fântâni arteziene mult mai impresionante decât cele de la Versailles. Nu era nimic în aceste locuri în 1702, doar o mlaștină impracticabilă. Petersburg este considerat capitala Ingriei¹, mică provincie cucerită de Petru I; Viborg, o altă cucerire, și partea Finlandei pierdută și cedată de Suedia în 1742 reprezintă o altă gubernie.

1. Ingria este o regiune istorică situată în Rusia actuală, pe malul Golfului Finic, între sudul Lacului Ladoga și fluviul Narva.

Mai sus, urcând spre nord, se află provincia Arhangelsk, ținut cu totul nou pentru națiunile din sudul Europei. Și-a luat numele de la Sfântul Arhanghel Mihail, sub ocrotirea căruia a fost pus multă vreme după ce rușii au fost creștiniți, la începutul secolului al XI-lea. Abia însă la mijlocul secolului al XVI-lea s-a făcut cunoscut altor popoare. Englezii au căutat în 1533 o trecătoare prin Marea Nordului și Marea de Est¹ pentru a merge în Indiile Orientale. Cancelor, căpitanul unuia dintre vasele echipate pentru această expediție, a descoperit portul Arhangelsk la Marea Albă. În această pustietate nu mai era decât o mănăstire cu o bisericuță închinată Sfântului Arhanghel Mihail.

Din acest port, englezii au urcat pe râul Dvina, ajungând în mijlocul acestor ținuturi și, în final, la Moscova. S-au făcut cu ușurință stăpânii comerțului din Rusia, care s-a mutat din orașul Novgorod, unde se făcea pe uscat, în acest port la mare. Adevărul este că e impracticabil săpte luni pe an; totuși era mai folositor decât târgurile din Marele Novgorod, serios afectate de războaiele împotriva Suediei. Englezii au obținut privilegiul de a face comerț aici fără să plătească vreo taxă și astfel celelalte națiuni trebuiau să poarte negocieri cu ei. Olandezii au făcut și ei comerț în Arhangelsk, care nu era cunoscut de celelalte popoare.

Cu mult timp înainte, genovezii și venetienii stabilitseră legături de comerț cu rușii la gurile de vărsare ale râului Tanais², unde construiseră un oraș numit Tana, dar, după ravagiile făcute de Tamerlan în această parte a lumii, această cale de negoț cu italienii a fost distrusă. Cea de la Arhangelsk a rezistat, cu mari avantaje pentru englezi și olandezi, până în vremea când Petru cel Mare a făcut deschidere și la Marea Baltică.

LAPONIA RUSEASCĂ. GUBERNIA ARHANGELSK

La vest de Arhangelsk și în gubernia sa, se află Laponia rusească, a treia parte a acestui ținut; celelalte două aparțin Suediei și Danemarcei. E un teritoriu foarte mare, care ocupă

1. Actualmente Marea Baltică
2. În zilele noastre, râul Don.

în jur de 8 grade longitudine, iar în latitudine se întinde de la cercul polar la Capul Nord. Popoarele care locuiesc aici erau puțin cunoscute în Antichitate, erau numite trogloditi și pigmei nordici; aceste nume se potriveau într-adevăr unor oameni nu mai înalți de trei coti¹ și care locuiau în peșteri; sunt și acum aşa cum erau atunci, de o culoare pământie, deși celelalte popoare nordice sunt albe; aproape toți sunt mici, în timp ce vecinii lor și popoarele din Islanda, de sub cercul polar, sunt de talie înaltă; par făcuți să trăiască aici în munți, agili, îndesați, robusti; au pielea tăbăcită, rezistentă la frig; au coapsele depărtate, cu picioare mici, aleargă mai ușor printre stâncile care domină aici. Își iubesc cu patimă patria, cum numai ei o pot iubi, fără să poată trăi niciunde altundeva. Se credea, după învățătura lui Olaus, că aceste popoare erau originare din Finlanda și că s-au retrас în Laponia, unde statura lor a scăzut. Dar de ce nu ar fi ales pământuri mai spre sud, unde viața era mai comodă? Pentru ce față lor, chipul, culoarea, totul diferă în întregime față de presupușii strămoși? Ar fi poate convenabil să spunem că iarba care crește în Laponia provine din Danemarca și că peștii din lacurile lor vin din Suedia. E foarte ușor de crezut că laponii sunt indigeni, că animalele de aici provin din țara lor și că natura i-a făcut pe unii pe potriva celorlalți.

Cei care locuiesc spre părțile Finlandei au adoptat expresii ale vecinilor lor, ceea ce se întâmplă la toate popoarele; dar când două națiuni dau lucrurilor obișnuite, obiectelor pe care le văd continuu, nume absolut diferite, este aproape sigur că un popor nu reprezintă rezultatul colonizării de către celălalt popor. Finlandezii îi spun ursului *karu*, iar laponii *muriel*; soarele se numește în finlandeză *auringa*, în laponă *beve*. Nu e nicio legătură între aceste cuvinte. Locuitorii din Finlanda și din Laponia suedează au venerat în trecut un idol care se numea *Iumalac*; și din timpul lui Gustav-Adolf, căruia îi datorează numele de luterani, ei îl numesc pe Iisus Hristos fiul lui Iumalac. Laponii moscovici depind astăzi de biserică greacă, dar cei dinspre munții

1. „Cotul” este o unitate de măsură care reprezinta distanța de la vârful degetelor întinse de la o mână până la umărul opus, cam 50 de centimetri.

nordici încă venerează un zeu în întruchipări grozioare, aşa cum se întâmpla la toate popoarele nomade.

Această specie de oameni, nu foarte numeroşi, are foarte puține idei și sunt fericiti că nu au mai multe, căci altfel ar avea alte nevoi pe care nu ar putea să și le satisfacă; trăiesc mulțumiți, nu se îmbolnăvesc, nu beau altceva decât apă în climatul cel mai geros și ajung la adânci bătrânețe. Obiceiul pe care îl au să-i roage pe străini să le facă soților și fetelor onoarea să se culce cu ele vine probabil din faptul că-i consideră superiori pe aceștia, crezând că aşa pot ei contribui la îmbunătățirea propriei lor rase. Era un obicei stabilit la popoarele virtuoase din Lacedemonia¹ (Sparta). Un soț îl rugă pe un Tânăr bine făcut să-i dăruiască copii frumoși pe care el să-i adopte. Gelozia și legile îi împiedică pe ceilalți bărbați să-și dea femeile; dar laponii aproape că nu aveau lege și probabil nu erau nici geloși.

MOSCOVA

După ce cobori pe Dvina de la nord la sud, ajungi în mijlocul ținuturilor la Moscova, capitala imperiului. Orașul a fost multă vreme centrul statului rus, înainte ca acesta să se întindă de-a lungul Chinei și al Persiei.

Moscova, situată la 55,5 grade latitudine, într-un loc mai puțin friguros și mai fertil ca Petersburg, se află în mijlocul unei frumoase și întinse câmpii, pe malul râului Moscova și al altor două râuri mai mici care se varsă și ele în Oka și, apoi, în fluviul Volga. În secolul al XIII-lea, acest oraș nu era decât o grămadă de barăci locuite de amărății oprimați de poporul lui Gingis-han.

Kremlinul, care fusese reședința marilor duci, nu a fost construit decât în secolul al XIV-lea, deci în această parte de lume orașele nu au o istorie îndelungată. Arhitecții italieni au construit acest Kremlin, precum și mai multe biserici, în stil gotic, care era atunci în vogă în toată Europa. Două dintre ele sunt opera celebrului Aristot de Bologna

1. Laconia sau Lacedemonia este zona din sudul peninsulei Peloponez din jurul Spartei.

Fioravanti¹, care era foarte productiv în secolul al XV-lea; dar casele particulare nu erau decât niște colibe de lemn.

Primul scriitor de la care aflăm despre Moscova este Olearius care, în 1633, însoțește o delegație a ducelui de Holstein, o solie pompoasă, dar fără vreun scop anume. Solii au fost probabil frapați de imensitatea Moscovei, de cele cinci fortărețe ale sale, de imensul domeniu al țărilui și de splendoarea asiatică de la curte. Nu exista ceva asemănător în Germania, aproape niciun oraș nu era la fel de întins și de populat.

În schimb, în 1663, contele de Carlisle, ambasadorul lui Carol al II-lea, pe lângă țarul Alexei, se plânge, în relatarea sa, că nu a găsit nimic prielnic la Moscova, niciun loc unde să tragă în gazdă pe drum, niciun ajutor de vreun fel. Primul gândeaua că un german din nord, celălalt că un englez – și amândoi prin comparație. Englezul a fost revoltat să vadă că majoritatea boierilor dormeau pe scânduri sau pe bânci pe care întindeau o piele sau o cuvertură; acesta era străvechiul obicei al tuturor popoarelor; în case, aproape toate de lemn, nu era niciun mobilier și nu aveau fețe de masă; niciun drum pietruit, nimic placut sau comod; foarte puțini meșteșugari, care erau destul de bădărani și nu făceau decât munci indispensabile. Acești oameni ar fi semănat cu sparțanii dacă ar fi fost și sobri.

Dar curtea, în zilele de ceremonie, părea a apartine unui rege persan. Conte de Carlisle spune că nu a văzut decât aur și pietre prețioase pe veșmintele țărilui și ale curtenilor, care nu erau confectionate în țară; totuși era evident că oamenii puteau fi harnici, de vreme ce se topise la Moscova, cu mult timp înainte, sub domnia țărilui Boris Godunov, cel mai mare clopot care există în Europa și puteau fi văzute la catedrala patriarhală ornamente de argint lucrate cu multă grijă. Aceste lucrări, conduse de germani și italieni, erau însă eforturi pasagere; o națiune înflorește grație industriei de zi cu zi și multitudinii artelor practicate încontinuu. Polonia din acea vreme și toate țările vecine Rusiei nu-i erau superioare. Artele

1. Ridolfo „Aristotele” Fioravanti (Bologna, 1415 – Moscova, aprox. 1486), arhitect și inginer italian.

manufacturiere nu erau superioare în nordul Germaniei, iar artele frumoase nu erau mai bine cunoscute aici la mijlocul secolului al XVII-lea.

Deși Moscova nu avea atunci nimic din splendoarea și din artele marilor orașe ale Europei, totuși circuitul de 20 000 de pași, partea numită *orașul chinezesc*, unde erau expuse raritățile din China, marele domeniu de la Kremlin, unde se afla palatul țărilor, câteva domuri aurite și turnuri, și, în cele din urmă, numărul locuitorilor, care ajungea aproape la 500 000 – toate acestea făceau din Moscova unul dintre cele mai remarcabile orașe din lume.

Teodor, sau Feodor, fratele mai mare al lui Petru cel Mare, a fost primul care a adus civilizația la Moscova. A construit mai multe clădiri de piatră, deși fără vreun plan de arhitectură organizat, i-a încurajat pe cei de la curte să construiască, dându-le bani și materialele necesare. Lui i se datorează primele herghelii de cai selecționați și câteva alte îmbunătățiri din oraș. Petru, care a făcut tot, a avut grija de Moscova, construind Petersburgul; a făcut drumuri pavate, l-a împodobit și îmbogățit cu multe clădiri și manufac-turi; un șambelan al împăratesei Elisabeta, fiica lui Petru, a predat aici la o universitate timp de câțiva ani. Chiar el mi-a oferit toate memoriile despre care scriu. Era mult mai în măsură decât mine să alcătuiască această istorie, chiar în limba mea; tot ce el mi-a scris demonstrează că doar din modestie mi-a încredințat mie această sarcină.

SMOLENSK

La vest de ducatul Moscovei se află cel al Smolensului, parte din fosta Sarmătie¹ europeană. Ducele Moscovei și al Smolensului alcătuiau Rusia Albă propriu-zisă. Smolensk, care aparținuse marilor duci ai Rusiei, a fost cucerit de marele duce al Lituaniei, la începutul secolului al XV-lea, fiind reluat o sută de ani mai târziu de foștii săi stăpâni. Regele Poloniei, Sigismund al III-lea, l-a ocupat în 1611. Țarul Alexei, tatăl lui Petru, recucerește ducatul

1. Sarmăția, denumită așa de grecii și românii din Antichitate, este o regiune de depresiune, situată între râurile Vistula la vest, Volga la est, mărginită la nord de Marea Baltică și la sud de Marea Neagră.

în 1654; și de atunci a făcut parte din Imperiul Rusiei. Se spune în *elogiul țarului*, proclamat la Academia de Științe din Paris, că rușii, înaintea lui, nu cuceriseră nimic în Occident și în Sud; evident, nu era adevărat.

GUBERNIILE NOVGOROD ȘI KIEV SAU UCRAINA

Între Petersburg și Smolensk se află provincia Novgorod. Se spune că aici vechii slavi (slavonii) și-au avut primele așezări. Dar de unde veneau acești slavi a căror limbă s-a întins în tot nord-estul Europei? *Sla* înseamnă șef și *sclav* – supus șefului. Tot ce se știe despre acești vechi slavi este că erau cuceritori. Ei au construit Marele Novgorod, pe un râu navigabil încă de la izvor, care s-a bucurat vreme îndelungată de un comerț înfloritor și a fost un puternic aliat al orașelor hanseatice¹. Țarul Ivan Vasilievici l-a cucerit în 1467 și a dus toate bogățiile la curtea de la Moscova, necunoscută până atunci, sporindu-i astfel splendoarea.

La sud de provincia Smolensk se găsește provincia Kiev, care este Mica Rusie, Rusia Roșie sau Ucraina, traversată de Nipru, pe care grecii îl numeau Borysthenes. Diferența dintre aceste două nume, unul mai greu de pronunțat, celălalt melodios, ne ajută să ne dăm seama, pe lângă alte dovezi, de duritatea tuturor vechilor popoare nordice și de armonia limbii grecești. Capitala Kiev, altădată Kisov, a fost construită de împărații Constantinopolului, care făcuseră aici o colonie: se văd încă inscripții grecești vechi de o mie două sute de ani; este singurul oraș care are urme ale Antichității – aici unde oamenii au trăit atâtea secole fără să înalțe ziduri. În acest oraș mari duci ai Rusiei și-au stabilit reședința în secolul al XI-lea, înainte ca tătarii să supună Rusia.

Ucrainenii, numiți cazaci, se trag din vechii roxelani, din sarmați și din tătari. Acest ținut făcea parte din fosta

1. Liga Hanseatică a fost o alianță militară și comercială a orașelor de la Marea Nordului până la Marea Baltică, în secolele XIII–XVII. La ultima conferință a Hansei, desfășurată la Lübeck în anul 1669, au participat doar nouă orașe: Lübeck, Hamburg, Bremen, Braunschweig, Danzig, Hildesheim, Köln, Osnabrück și Rostock.